

ЗА ЕСТЕТИЧЕСКАТА СЪЩНОСТ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯ РЕАЛИЗЪМ

(Васил Колевски — „Социалистическия реализъм. Теория и творчество“. Издателство Българской академии наук. С., 1985)

В изучаването на проблемите на социалистическия реализъм в българското литературознание определено се налага идеята за приемственост. През 50-те години началото полага акад. Тодор Павлов. Опирайки се на постиженията на съветската литературна мисъл, нашият изтъкнат философ последователно разработва схващането, че социалистическият реализъм не е догма, а жив, развиващ се творчески метод. Академик Тодор Павлов е един от първите теоретици, които отстояват разбирането, че социалистическият реализъм не бива да се ограничава в рамките на отразяването на живота във „формите на самия живот“ като единствено изискване към твореца, че понятието реалистичност не бива да се отъждествява с реализма като творчески метод. На него принадлежи и плодотворната мисъл за обогатяването на социалистическия реализъм на базата на творческото усвояване на най-ценното от поетиката на останалите творчески методи. Разкривайки същността на социалистическия реализъм, акад. Тодор Павлов поставя въпроса за наличието на различни форми на художествено обобщение (реалистични и романтични форми при Христо Смирненски), което е свършено нов момент в развитието на теорията на новия творчески метод.

Редица от тези идеи получават своята по-нататъшна разработка в статии и монографии на Георги Цанев, Пантелей Зарев, Пенчо Данчев. Но най-последователен в разработване на проблемите на социалистическия реализъм е Васил Колевски. След книгите му „За социалистическия реализъм“ (1959 г.), „За литературата на социалистическия реализъм“ ((1977 г.), двутомника „Избрано“ (1985 г.), „Социалистическия реализъм. Теория и творчество“ (1985 г.) се възприема като главна книга, като потвърждение на схващането на автора, че „социалистическият реализъм е качествено нов художествен метод.“

През последните години в съветското литературознание се появила редица статии и монографии, посветени на актуални проблеми на социалистическия реализъм. В тях се открояват някои закономерности, които и до днес остават дискуссионни. Това е преди всичко предлаганата от Д. Ф. Марков идея за социалистическия реализъм като открита естетическа система, обединяваща различни форми на художествено обобщение. Ценното в тази теоретична постановка е, че само по такъв начин може да се обясни естетическата същност на някои от произведенията на Владимир Маяковски или Бертолд Брехт и тяхната принадлежност към литературата на социалистическия реализъм. Схващането на Д. Ф. Марков намира потвърждение и в развитието на съвременната съветска литература — достатъчно е да припомним споровете около романите на Чингиз Айтматов „И долше века длитя день“ и „Плаха“ или романът на Владимир Орлов „Алтиштът Данилов“. Подкупва в тази концепция и вниманието към естетическите проблеми на социалистическия реализъм.

Характерен белег на 70-те години бяха споровете за типологията на социалистическия реализъм. След полемичните публикации на С. Асадулаев, М. Пархоменко, А. Еляшевич, И. Волков, при които се стигна и до крайности от типа „литература на критическия реализъм“, в началото на 80-те години се оказа, че този път в изучаването на социалистическия реализъм не води до значителни резултати.

Третият момент е свързан с появата на значителни публикации като сборника „Социалистическия реализъм за рубежом. Разработка проблем теории и практики“ (1985 г.), даващ представа за приноса на учените преди всичко от социалистическите страни. По думите на Н. А. Грознова „в этом состоит одна из самых примечательных особенностей нынешнего этапа изучения социалистического реализма“¹. В контекста на това заключение

¹ Русская литература, 1986, №3, с. 3.

особена актуалност придобива книгата на Васил Колевски „Социалистическият реализъм. Теория и творчество“. Тя вече получи редица критически оценки в съветския печат (списание „Нева“) и у нас. А в посочената статия „Социалистическият реализъм—некоторые актуальные вопросы изучения“ Н. А. Грознова подчертава: „Большинство зарубежных исследований широко демонстрируют опыт своих национальных литератур, раскрывают общее и особенно в социалистическом реализме применительно к историческим условиям развития искусства в той или иной стране. Последовательно эта тема раскрывается в монографии В. Колевски „Социалистический реализм. Теория и творчество“. Изучение таких категорий, как эстетическая сущность социалистического реализма, литературные традиции, национальные особенности и др., автор проводит на постоянном сопоставлении советского и болгарского литературных процессов“².

Трябва да отдадем дължимото на Н. А. Грознова — в посочената оценка е подчертано най-значителното в книгата на Васил Колевски. За разлика от редица теоретици авторът подкрепя своите изводи с анализ на конкретно произведение, подчертавайки националните особености на българската литература. Но най-голямото достойнство на книгата на Васил Колевски е нейната полемична заостреност. Опирайки се на натрупания опит, за него най-съществена е естетическата същност на социалистическия реализъм. Без да декларира своята привързаност към теоретичните постановки на Д. Марков, Васил Колевски категорично се обявява срещу опростеното тълкуване на социалистическия реализъм, което често се поражда от неразбирането на спецификата на изкуството. Най-важното за автора е да докаже богатството на изобразителните възможности на социалистическия реализъм. „Той наследява и развива всичко естетически значимо в литературата и изкуството на миналото. За неговата поетика е присъщо богатство и многообразие, а не ограниченост. Творците могат и трябва да използват различни форми на художествено обобщение, разнообразни изразни средства, които непременно ще им дадат възможност да пресътворят богатия житейски материал дълбоко, проникновено.“³

Това разбиране на автора за богатството и възможностите на поетиката на со-

циалистическия реализъм предопределя анализ на конкретните литературни произведения, даващи представа за използването на различни форми за художествено обобщение.

Ключова в книгата на Васил Колевски е главата „Социалистическият реализъм в българската литература“. Авторът убедително доказва, че наличието на елементите на новия метод в творчеството на Димитър Благоев, Георги Кирков и Димитър Полянов обуславя развитието на българската литература. „Социалистическо-реалистическото направление в българската литература после първой мировой войны и позже, в тяжкие годы фашизма, было уже одним из основных направлений в национальном литературном процессе, породившем произведения, которые представляют собой вершины этого процесса и вклад в развитие мировой социалистической литературы“ (с. 87). Без да подценява приноса на отделните автори, Васил Колевски подчертава; решаваща роля за утвърждаването на новия творчески метод има борбата на БКП. А победата на 9. IX. 1944 г. открива нови перспективи за развитието на литературата и утвърждаването на метода на социалистическия реализъм.

Книгата на Васил Колевски е полемична не само по отношение на отделни проблеми в теорията на социалистическия реализъм. Категорично и убедително е противопоставянето му на опитите да се дискредитира марксистката естетика. Васил Колевски разкрива опитите да се ограничи социалистическият реализъм в рамките само на съветската литература или да се отрече изобщо съществуването на българската литература заради нейния творчески метод. И тук Васил Колевски е последователен, отстоявайки партийността в изкуството, произведенията, отговарящи на изискванията на времето.

Книгата на Васил Колевски има монографичен характер, но самият автор отбелязва, че тя не е монография в пълния смисъл на думата. Това обяснява отделните повторения или акцентирането само върху проблемите, които според Васил Колевски имат първостепенно значение. Имайки предвид написаното от автора до този момент, книгата „Социалистическият реализъм. Теория и творчество“ ни дава основание да очакваме от него нов, значителен труд върху сложните и нерешени актуални въпроси на социалистическия реализъм. Очевидно е, че и най-умелата композиция на статии, писани по различен повод и през различни години, не могат да заместят задълбочения научен анализ, който предполага научната монография. Васил Колевски просто е длъжен да напише тази книга, за да бъде

² Пак там.

³ Работническо дело, 23. XI. 1985, с. 3.

още по-значителен българският принос в осмислянето на социалистическия реализъм като естетическа система, откриваща необозрими възможности пред съвременния художник.

Ивайло Петров

„АПРИЛСКАТА ПЕСЕН НА ГЕОРГИ ДЖАГАРОВ“ от ВЕНКО ХРИСТОВ
ИЗДАТЕЛСТВО „ХР. Г. ДАНОВ“, Пловдив, 1985. 175 с.

Като критик Венко Христов е доказал, че умее да пише увлекателно и в същото време задълбочено, че има усет за неочакваните аспекти на творчеството, но предпочита трайното, закономерното както в индивидуалното постижение, така и в цялостния развой на културните процеси. Автор на много статии в литературно-критическите издания и печат. Фактически той се явява пред нас за пръв път сега със самостоятелна книга — очерк за Георги Джагаров.

Документално-фактологическият материал, с който е разполагал Венко Христов, критическият му опит и познания в областта на българската и чуждите литератури са добра предпоставка за създаване на цялостно монографично изследване за поета, публициста, драматурга и общественика Георги Джагаров. Венко Христов е предпочел принципа на психологическото портретуване, опитал се е чрез конкретните художествени феномени да изгради цялостния облик на писателя. А това говори, че критикът желае в избора си да се опира на най-трайните „показатели“, каквито са художествените творби, тоест живото слово на всеки значим писател. Защото е безспорно, че в развитието на българската литература написаното от Георги Джагаров взема и ще зема особено място по няколко причини. Най-важната от тях според мен е съвдвоятен интерес, който Джагаров изпитва към българската култура и история, към тяхното единство и дълголетие. Оттук и високата художествена значимост на неговите поетически откровения, наситени с важни исторически, обществено-граждански проблеми. Неслучайно поезията, драматургията и публицистиката му съществуват в неделимо единство. Но при такава многопосочност на творческите интереси и постижения всеки изследовател би изпитал трудност и обяснилa респектираща самозвискателност. Струва ми се, че и Венко Христов се е сблъскал с тази трудност и по тази причина накой места от книгата му звучат доста общо, сякаш за да оправдаят неомерната за критика голяма фигура

на поета и общественика Георги Джагаров. От друга страна, в книгата ярко се открояват любовта и преклонението, които изследователят носи в себе си към творчеството на този голям български писател, удостоен с международни отличия и награди, една от които е и изградата на Френската академия.

Този пиетет, който всеки литературовед би изпитал от досег с истинската поезия, издържан с чувство за мярка и такт, прави книгата на Венко Христов привлекателна и професионално ценна, без обаче да се заблуждаваме, че с нея е изчерпано творчеството на Джагаров. Според мен тъкмо след тази първа по рода си самостоятелна книга за видния български поет предстои позията на нови студии и проучвания върху поезията, драматургията и публицистиката на Георги Джагаров.

Политическият, гражданският патос в поезията на Георги Джагаров обикновено се свързват с нейното интернационално и общочовешко звучене. Венко Христов също доказва с много примери, че интернационалното чувство у поета се ражда от конкретно-исторически, общочовешки предпоставки. Много убедително той мотивира идеята, че не е възможно да се обича въобще чуждестранство, ако не се познават социалните закономерности в него, ако не се вникне и изстрада участието на собствения народ. Както не е възможно да се преценят вярно перспективите пред този народ, ако не се огледа и обобщи исторически правдиво цялостният път, извървян от чуждестранство.

В тази насока Венко Христов посочва, че Симеон Радев е първият, който изтъква „Ботевското начало“ като първостепенно важно за поезията на Георги Джагаров. Впрочем тази констатация ние бихме могли да открием в различни изонисия у мнозина критици от различни поколения. И тя не е случайна. Според Венко Христов обединяващото е това, че в подобна приемственост напълно отсъствава външният, формалният принцип на поетическа изразност. Нещо повече — Венко Христов акцентува, че тази приемственост е и „характерологична“ [тоест по вътрешна предразположеност у творца], и „съзнателна“ (търсена). Характерологичното е в „буриите и полярния страсти“, които изпълват с такава интензивност поезията и на двамата поети, то е и в неразривната връзка между нравственост и емоционалност, чиято пресечна точка е в изпълнението на гражданския, революционния дълг.

„Съзнателното“ е в „търсенето на опора в Ботевата образна система“, в „графичното“ очертаване на събитията, в стремежа напълно да се усвоят и пре-